

Yayın Geliş Tarihi: 28.09.2022
Yayına Kabul Tarihi: 11.08.2023
Online Yayın Tarihi: 15.09.2023
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.1181405>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 25, Sayı: 3, Yıl: 2023 Sayfa: 1008-1025
E-ISSN: 1308-0911

Derleme Makalesi

SOSYAL HİZMETTE YAS ÇALIŞMALARI BAĞLAMINDA EKOLOJİK KEDER

Şeniz ASLAN*

Yunus KARA**

Öz

Ekolojik bozulma ve sonuçları her geçen gün daha çok hissedilir olmaktadır. Bazı durumlarda disiplin ve/veya mesleğin kapsamı ve bakış açısı (türlerin yok olması, hayvan hakları, bitkilerle ilgilenilmesi, bahçecilik faaliyetleri) dolayısıyla ekolojik bozulmalara dair oluşan bilgi ve farkındalık sonucu kaygı ve keder oluşmaktadır. Bazı durumlarda ise yaşam alanlarının değişimi, kaybı ve bozulması gibi nedenlerle insanların hayatları ekolojik bozulmaların sonuçlarından doğrudan etkilenmektedir. Ekolojik keder, ekolojik bozulmalar sonucu oluşan kayıplara yönelik bir yas tepkisi ile görünür olmakta ve ilgili literatürde, ekolojik sorunlar arttıkça yaygınlaşacağı öngörülmektedir. Sosyal hizmetin de ekolojik sosyal hizmet kapsamında söz konusu konuları gündemine taşımasında ve uygulamasını bu yönde güncellemesinde mevcut yas ve kayıp uygulamalarına ekoloji kaynaklı kayıp/yas/keder konularını eklemesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çalışmada da söz konusu ihtiyaca dayanarak uygulamada ekolojik faydaya yönelik kederin dönüştürücü ve motive edici gücüne dikkat çekilmesi amaçlanmakta ve sosyal hizmet için çıkarımlarda bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Ekolojik Bozulma, Ekolojik Keder, Sosyal Hizmet, Yas Çalışmaları.

ECOLOGICAL GRIEF IN THE CONTEXT OF GRIEF STUDIES IN SOCIAL WORK

Abstract

Ecological deterioration and its consequences are becoming more noticeable every day. In some cases, people's lives can be directly affected by the consequences of ecological deterioration due to the discipline and/or the interest of the profession (extinction of species, animal rights or taking care of plants), and in some cases, the change, loss and deterioration of habitats. Ecological grief becomes visible with a mourning response to the losses caused by ecological degradation, and it is predicted in the relevant literature that it will become

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Aslan, Ş. & Kara, Y. (2023). Sosyal hizmette yas çalışmaları bağlamında ekolojik keder. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (3), 1008-1025.

* Dr., ORCID: 0000-0002-0444-1335, senizbayir@hotmail.com

** Doç. Dr., Sinop Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, ORCID: 0000-0002-7812-5845, kara.yunus93@gmail.com

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

widespread as ecological problems increase. There is a need for social work to add ecologically-related loss/mourning/grief issues to existing mourning and loss practices, in bringing these issues to its agenda within the scope of ecological social work and updating its practice in this direction. Based on this need, in this study, it is aimed to draw attention to the transformative and motivating power of grief for ecological benefit and ecocentrism in practice, and inferences are made for social work.

Keywords: *Ecological Decay, Ecological Grief, Social Work, Grief Studies.*

GİRİŞ

Yas ve kayıp duyguları, insan varoluşunun asli deneyimlerinden ve yönlerinden birini oluşturmaktadır. İlgili literatür ölümle ilişkili kayıp ve yas konularını ağırlıklı olarak işlese de yaşamın farklı yönleriyle ilgili kayıplar olmakta ve bunlarla ilgili keder duyguları yaşanmaktadır. Ölüm dışındaki diğer kayıp alanları; boşanma ve/veya ayrılık, sakatlık, yaşlılık (Thompson, 2002) olabilmekteyken artık ekolojik bozulma sonucu oluşan iklim krizi, küresel ısınma gibi sebeplerle meydana gelen çevresel değişimler ve coğrafyanın değişmesi, peyzajın bozulması ve/veya yitirilmesi de kayıp duygusuna ve kedere sebep olabilmektedir.

Küresel ısınma ve çevre kirliliği geniş kitleler tarafından bilinen konular olmalarının yanı sıra doğadaki bazı türlerin ve ekosistem unsurlarının yok oluşu, kuruyan göller ve su kaynakları, toprak bozulmaları ve coğrafi yapının değişmesi gibi konular da (Wallace-Wells, 2020) ekolojik bozulmalar arasında yer almaktadır. Meydana gelen bu ekolojik kayıplara dair öfke, kaygı, keder ve yas gibi duygusal tepkiler ortaya çıkabilmektedir. Amerikan Psikoloji Derneği tarafından 2017'de yayımlanan raporla iklim değişikliğinin kaygı/endişe oluşumu üzerinde etkisi tanınmakta (APA, 2021), oluşan yas tepkisine de genel olarak ekolojik keder denmekte ve gün geçtikçe daha fazla insanın deneyimleyebileceği bir yas biçimi olacağı öngörülmektedir. Bu nedenle ilgili kavramın gün geçtikçe daha çok gündem olup farklı disiplinler tarafından araştırılıp tartışılacağı düşünülmektedir (Albrecht, 2019; Cunsolo & Ellis, 2018).

Ekolojik bozulma ve sonuçları ile insanların ruh sağlığı ilişkisi ve yasin bu bağlamdaki farklı biçimleri literatürde yer almaktadır (Doherty & Clayton, 2011; Hayes vd., 2018; Kaplan, 2020). Buna ek olarak yasin ve oluşan kederin insan psikolojisi kadar toplumsal bağlamda dönüşüm için bir araç, bir yol/bir hareket ettirici olabileceği farklı yazarlarca tartışılmaktadır (Cunsolo, 2018; Butler, 2004). Ayrıca kederin, sürdürülebilir yaşam, ekolojik farkındalık ve ekoloji yararına dönüşüm için sahip olduğu potansiyel de bu tartışmalarda yer almaktadır (Burton-Christie, 2011). Sosyal hizmet mesleği de çevresel sorunlara çözüm üretmede, kolektif bir tepki oluşturmada benzer bir potansiyele ve role sahiptir (Engstrom, 2019). Bu çalışmada ise genişleyen bağlam içinde ekolojik bozulmalarla birlikte artması öngörülen ekolojik kederin, çevreye yönelik duyguların, ekolojinin bütün unsurlarının iyilik halini hedefleyen ekolojik sosyal hizmette hedeflenebilecek

toplum düzeyinde bir hareket için sahip olduğu dönüştürücü gücün üzerinde durulmaktadır. Bunun yanında, kayıplar sonucu oluşan yas süreci ve keder duygularının bağlamının zorunlu olarak genişlediği ve bu durumun sosyal hizmetin anlayış ve uygulamasını da değiştirmesi yönünde bir süreç başlattığına değinilmektedir. Özetle bu metinde, ekolojik keder ile sosyal hizmetteki yas çalışmalarının genişleyen bağlamı, ekolojik bozulmalar ve ekolojik sürdürülebilirlik için sosyal hizmette ekolojik faydaya dair eylemselliğin bağlantısının ve kesişiminin ortaya konması amaçlanmakta, yas çalışmalarına dair bu açılımın sosyal hizmet mesleğinde ekolojik farkındalığa katkı sunması beklenmektedir.

Sosyal Hizmette Ekolojinin Yeri

Sosyal hizmet mesleği ve dolayısıyla uygulaması, gerçekleşen ekolojik bozulmalar ve bu bozulmalar sonucu insan yaşamında ortaya çıkan sorunlara yanıt üretebilmek için insan merkezli doğasını ve çevresi içinde birey yaklaşımını, fiziksel çevreye doğru genişletmektedir. Sosyal hizmet alanı içerisindeki teorilerin ve uygulamaların, insan dışındaki canlıları, yapılı veya doğal çevreyi içermesini öneren tartışmalar yeşil/ekolojik sosyal hizmeti oluşturmaktadır. Bu tartışmalar, sosyal hizmeti insan merkezli doğasından ve yapısından fiziksel çevreyi ve insan dışındaki varlıkları da içeren bir anlayışa yönlendirmeyi hedeflemektedir (Jones, 2010). Küresel çapta sürdürülen bu bütünsel tartışmaların sadece çevresel yıkımları ve sonuçlarını telafi eden tedavi edici hizmetleri değil, biyoçeşitliliği, ekolojik sürdürülebilirliği ve insanla birlikte insan olmayan varlıkların da iyilik halini hedefleyen, gezegenin refahını arttıran koruyucu önleyici uygulama ve anlayışların da alana dahil edilerek ekolojik yaklaşımını kuvvetlendirdiğini söylemek mümkündür (Engstrom, 2019).

Ekolojik sosyal hizmet kapsamında sürdürülen tartışmalarda sosyal hizmetin geleneksel konularının -yoksulluk gibi- ekolojik bozulmalardan etkilenmeyi artırdığı, göç gibi geleneksel faaliyet alanlarının dönüştüğü görülmektedir (Dominelli, 2018; Kara, 2021). Bunlara ek olarak bazı uygulamaların bağlamının genişlediği, yas çalışmalarının da bu genişleyen bağlam içerisinde ekolojik bir anlayışla ele alındığı söylenebilir.

Kavram Olarak Ekolojik Keder

Kayıp, insanların sahip olduklarını herhangi bir sebepten dolayı yitirmeleri anlamına gelirken (Kahraman, 2021); yas, bir kaybın ardından yaşanan süreci ifade etmektedir (Afyonoğlu vd., 2021). Yas, ölüm, afet, hastalık, kaza gibi somut sebeplerle veya saygınlığın, özgürlüğün, aşkın kaybı gibi soyut sebeplerle yaşanmaktadır. Uluslararası literatürde yas sürecini anlatan üç kavram vardır. Bunlardan birincisi grief; kayba yönelik fiziksel, duygusal, sosyal tepkilerin tümüdür (ekolojik keder kavramı bu kapsamda değerlendirilebilir). İkinci kavram mourning; kaybın kültürel boyutu olarak toplum içinde nasıl ifade edildiğine odaklanırken üçüncü kavram olan bereavement ise sevilen ve yakın birini kaybetme anlamına gelmektedir. Bu kavramlar yasin farklı şekillerini anlattığı gibi kayıp (bereavement),

yas süreci (grief), yas tutma (mourning) şeklinde de adlandırılmaktadır (Apaydın, 2020).

İklim krizi ve küresel ısınmanın olumsuz maddi sonuçları olduğu kadar bunlarla ilgili olarak psikolojik sonuçları da bulunmaktadır (Albrecht vd., 2007; 2020; Grose, 2020). Bu olumsuz psikolojik sonuçları yaşayanlar, öncelikle bu konularla uğraşan iklim bilimciler, çevre bilimciler gibi bilim insanlarıyken bir diğer grup ise ekonomik faaliyetleri doğrudan doğanın içinde ve doğa şartlarına bağlı olan insanlardır. Son olarak iklim krizi veya başka bir ekolojik bozulma bütün insanlar için yaşanması muhtemel durumlardır ve insanlığın içinde bulunduğu antroposen dönem, biyoçeşitliliğin kaybı, farklı düzeylerdeki ekosistemlerin kaybı, türlerin kaybı gibi bir dizi ekolojik kayıpla özdeşleşmektedir. Ekolojik keder ise söz konusu bu kayıplar sonucu oluşan öfke, suçluluk gibi duygusal tepkilerden biridir (Cunsolo, 2018) ve ekolojik krizle ilişkili üzüntü, kayıp duyguları ve yas süreçleri için genel bir terimdir (Pihkala, 2022).

Ekolojik keder üç bağlamla ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Birincisi doğrudan fiziksel -toprak, türler, peyzaj- kayıplarla; ikincisi, çevresel bozulmayla oluşan bilginin ve kimliğin kaybıyla ve üçüncü olarak beklenen -öngörülen- kayıplarla ilgilidir. Fiziksel kayıplar ani hava olayları ve afetler gibi nedenlerden dolayı hızlı bir biçimde oluşabilecekleri gibi yavaş şiddet denen daha uzun zamanlı topoğrafik değişimleri de içermektedir. İkinci tür kayıplar ise birinci tür kayıplara bağlı olarak gelişen ve bilindik coğrafyanın değişmesiyle beraber o yere ait bilginin geçersizleşmesiyle oluşan geleneksel bilgi kaybı ve yerle birlikte oluşturulmuş kimliğin kaybıdır. Üçüncü kayıp ise mevcut kayıplardan ve yaşananlardan yola çıkarak öngörülebilir, hesaplanabilen geleceğe dair kayıplarla ortaya çıkan yas ve keder duygusudur (Cunsolo & Ellis, 2018). Ekolojik kederin tezahürleri farklılık gösterip yoğunluk ve şiddeti değişerek farklı varyasyonları içerse de (Pihkala, 2022) bu keder biçiminin başlıca özellikleri şunlardır (Frantzen, 2021, s. 224):

- Ekolojik keder sadece bireye özgü bir durum değildir, kolektif, sosyal ve hatta politik boyuta sahiptir.
- Ekolojik keder sadece sevilen birinin kaybıyla, insanların veya insanlığın kaybıyla ilgili değildir, aynı zamanda doğanın, kültürün, yani toprağın, bir yaşam biçiminin kaybıyla ilgilidir. Genç nesiller, iklim bilimciler, yazarlar ve diğer herkes tarafından çeşitli şekillerde ve farklı yoğunluklarda hissedilebilir. Gezegenin bazı kısımları şu anda küresel ısınmanın psikolojik ve maddi etkilerini diğerlerinden daha fazla hissetse bile kapsamı gezegenseldir.
- Ekolojik keder sadece geçmişe, [oluşmuş] kayıplara değil, geleceğe de yöneliktir ve özünde, bir beklentiyi içermektedir.
- Ekolojik keder, tarih ötesi bir fenomen veya temel ontolojiye ait bir kavram değil, baştan sona tarihsel bir fenomendir.

• Ekolojik keder, umutsuzluk ve eylemsizlik anlamına gelmemekte, umut ve eylemle diyalektik bir ilişki içerisindedir. Bu nedenle devam eden çevresel felaketlerin ortasında nasıl yas tutulacağını, nasıl umut edileceğini, birbirimize ve gezegene nasıl yaklaşılacağını öğrenmek açısından potansiyel olarak üretkendir.

İklim krizi ve diğer çevresel bozulmalarla ilgili söylemlerde kayıp ve yas baskın temalardır. Örneğin biyolojik çeşitliliğin kaybı, habitat kaybı, mahsul yetmezliği, kuraklık, yakıt kıtlığı, kaynak savaşları, hastalıklar, geçim kaybı, özgürlük kaybı ve kitlesel göç gibi kayıplar felaket olarak belirtilmektedir. Gelişmiş ya da sanayileşmiş ülkelerdeki bireyler için bu kayıpların uzak gelecekte olma ihtimali düşüncesi (başka insanların başına, başka yerlerde veya zamanlarda gelecek) yaygındır. Sorunlara dair söylemler kaybın gerçek dışı olarak hissedildiğini gösterirken iklim kriziyle ilgili çözümlere dayanan söylemler ise kayıp ve yas sorununu görmezden gelmektedir. Şimdi harekete geçilmediğinde, büyük zararların olacağı söylene de halihazırda kayıpların yaşanıyor olabileceği veya katastrofik (çok kötü, felaket etkisi yaratacak bir olay) kayıpları önlemek için gereken eylemler de kayıp ve yas içerecektir. Psikolojik olarak bakıldığında ise kaybın ve yasin belirgin olmadığı gözlenirse de (Randall, 2009) toplumdaki bireylerle konuşulduğunda ekolojiye dair yas belirtileri ve özellikle şüpheleri peşi sıra gelebilmektedir. Ancak ölüm sebebiyle oluşan kayıplarda yasin varlığı daha açıktır ve başka sebeplerle oluşan kayıpların bilinirliği ve farkındalığı daha azdır (Thompson, 2002). Ekolojik keder de bu tür bir özellik göstermektedir. Öncelikle ilgili olunan disiplin/meslek veya yerli halklar için var olan doğanın değişimi, iklimin etkisiyle oluşan kaybın daha erken fark edilmesine ve yaşanmasına yol açmaktadır.

Toplumsal Eylem Olarak Ekolojik Keder

İklim krizi ve diğer ekolojik bozulmalar çerçevesinde kaybedilen şeylere yönelik derin bir keder duymadan gerçek ve kalıcı bir ekolojik yenilenmenin mümkün olamayacağı tartışması devam etmektedir (Burton-Christie, 2011, s. 29). Bu tartışmalarda kederin acıyla dolu olabildiği gibi aynı zamanda direnç, yaratıcılık, kolektivite ve umudu beraberinde getirebildiği de söylenmektedir (Cunsolo, 2018). Çünkü yasin zor olduğu kadar dönüştürücü bir gücü bulunmaktadır (Humphrey, 2017). Yas tutmak genel anlayışın aksine kişiyi kendi bireysel duyguları içinde tutup depolitize edebilen bir durum değildir. Yasa sebep olan kayıp ve yaşananlar daha üst ve geniş bir toplulukla bağ kurmayı sağlayan, etik sorumluluğu genişleten “ben” yerine “bize” dair sorumluluk duygusunu güçlendirebilen olgulardır. Bu nedenle yas, eylemsizlik hali olmayıp genişletilmiş bir özdeşleşme, bireysel “güçsüzlüğün” ortak güç ve sorumluluğa dönüştürdüğü bir süreçtir (Butler, 2004, ss. 22-30).

Mevcut yas modellerinin kaybın arkada bırakılarak yaşama devam edilmesi üzerine yoğunlaştığı, kaybın yarattığı keder duygusuna tutunmayı ve bunun istenen değişimi sağlayacağını vurgulayan farklı modellere ihtiyaç bulunmaktadır (Thompson, 2002). Buradan hareketle kederin, kaybedileni unutmama -inkâr etme- [ki bu sosyal hizmet disiplini bağlamında arkada bırakma ve devam etmeye karşılık

gelmektedir] ve kaçınma -kayıpla yüzleşmeme, yas tutamama- tepkilerinin aksine kaybı kabul etme, yüzleşme ve derin üzüntüyü bastırmamaya bireysellikten çıkıp kayba dair sosyal, kültürel, politik ve ekolojik bir farkındalığa ve eylemselliğe dönüşebildiğini söylemek mümkün hale gelmektedir (Burton-Christie, 2011). Ancak iklim krizi gibi ekolojik bozulmaların uzun vadeli etkilerine ilişkin olarak kayıp ve yas olgularının artacağı öngörülmesine rağmen ekolojik bozulmaya dair kayıpları azaltmaya yönelik çabalarda hem toplumlar hem de politikacılar bu konular üzerinde durmamaktadır. Değişikliği gerektiren çabaların hayata geçirilememesi, kaybın ve dolayısıyla yasin konuşulmadan (üzüntü, öfke duygularının yaşanması vd.) kalması, kaybın üstesinden gelinememesi, değişimin ve uyumun sağlanamamasını beraberinde getirmektedir. Ekolojik felaketlere ilişkin yasin daha iyi anlaşılması, kişisel iletişim düzeyinde iklim krizi hakkında bilgilendirilmeler yapılması ve kamu söylemi yoluyla kitlelere ulaştırılması ise yas sürecinin olumlu eylemlere dönüşmesini sağlamaktadır (Cunsolo vd., 2020).

Yas ve keder, yaşanan kayba dair bilişsel, duygusal ve davranışsal tepkilerin tümünü içermekte ve duygular davranışları motive ederek ekolojiye, çevreye dair duygular, çevre yararına davranışlar için motivasyon sağlayabilmektedir (Comtesse vd., 2021). Yapılan çalışmalar da ekolojik krizle ilgili ekolojik keder gibi duyguların çevre yanlısı davranışların güçlenmesine (Ágoston vd., 2022a) dair olumlu etkilerinin olduğunu göstermektedir. Yasin “olasılıklar sisteminin kaybı” olduğu düşünüldüğünde gelecek için keder beslemek gelecekteki kayıpları görmeyi içermekte ve bu da harekete geçmeyi, yeni olasılıklar yaratmayı yani ekolojiyle ilgili öngörülen karamsar geleceği değiştirmeyi (Frantzen, 2021) içeren toplumsal eylemselliği güçlendirmektedir. Keder ve yas, aktif bilişsel-duygusal fenomenlerdir ve uygulamaya dayalıdır. Örneğin, keder ve yas, endişe gibi sadece bir duygu değildir, başa çıkma sürecinin bir parçası olarak mücadeleyle ilişkilidir (Pihkala, 2022). Kaybın acı verici olduğu, bireylerin kendilerini geçmişten, sürdürülemez olandan ayırmaları gerektiği, tüm duygu yelpazesıyla yas tutarak geleceğin yeniden inşa edilebilmesinin mümkün olduğu belirtilmektedir (Randall, 2009, s. 128). Bu bağlamda keder ve yas, doğal bir süreç olarak dönüşümün bir parçasını da oluşturmaktadır (Young, 2015).

Ekolojik Keder Bağlamında Yas Modelleri

Yas ile ilgili analizlerin temelinde ölüm olgusu yer almakta ve Freud (1917)'un “Yas ve Melankoli” adlı çalışması, egonun nesneden ayrılması, yas ile depresyon arasındaki ilişkinin tanımlanması açısından yas çalışmalarında başlangıç olarak kabul edilmektedir. Bowlby (1980), Parkes (1975), Kubler-Ross (1970) ve Worden'in (1983; 2008) katkılarıyla birlikte Freud'un ilk çalışmaları geliştirilmiş ve bir dizi yas modeli geliştirilerek bu yas modelleri, yaşam evreleri arasındaki geçişler, iş, sağlık, arkadaşlık, bebeğin kaybı, evcil hayvanların kaybı, kariyer kaybı gibi çeşitli kayıpları ve ayrılıkları içermiştir. Yasla ilgili tüm teoriler ve modeller, yokluğa ve gerçekliğe uyum sağlamanın gerekli olduğunu ve bu durumun acı veren bir deneyime ve sürece işaret ettiğini ileri sürmekte ve ekolojik keder hakkında

tanımlayıcı ve yol gösterici bilgiler sunmaktadır. Kayıp ve yas süreçlerinin daha farklı bir şekilde ele alınması, ekolojiye dair gerçekçi, istikrarlı ve kalıcı bir toplumsal değişim için taşıdıkları potansiyeli ortaya çıkabilecektir (Randall, 2009). Bu bağlamda mevcut yas modellerinin ekolojik kedere dair açıklamalarına aşağıda yer verilmiştir.

Kubler-Ross'un yas modeli

Bu model, Elizabeth Kubler-Ross'un ölüm üzerine gerçekleştirdiği çalışmalarından üretilmiştir (Kubler-Ross, 1970) ve *inkâr, öfke, pazarlık, depresyon ve kabul* olmak üzere beş aşamayı içermektedir. İlgili model, ekoloji temelinde uyarlanarak iklim kriziyle ilgili bazı çalışmalara kaynaklık etmektedir (Young, 2015). Örneğin, Steve Running, bu yas modelinden yola çıkarak iklim kederine yönelik beş aşama önermektedir (Pihkala, 2022). Bu modelde ilk aşama inkârdır ve bilimsel verilerin ve iklim değişikliğinin inkâr edilmesi bu aşama kapsamındadır. İklim kederi modelinin ikinci aşaması öfkedir. Bu aşamada, iklim değişikliğini engellemek için gerçekleştirilmesi gereken önlemlerin reddedilmesi, yaşam tarzlarını önemli ölçüde değiştirme düşüncesinden kaynaklı olarak bir öfke hali mevcuttur. Üçüncü evre olan pazarlık aşamasında, geçmişte küresel ısınmayı ve iklim değişikliğini alenen inkâr eden pek çok insan şimdiki ve gelecekteki durumun o kadar da kötü olmayacağını düşünmeye ve söylemeye başlamaktadır. Ayrıca insanlar, iklim değişikliğiyle ilgili olumlu haberlere daha çok dikkat edip kuraklık, orman yangınları ve buzulların erimesi gibi olumsuz haberleri görmezden gelmektedirler. Bu aşamada insanlar yaşam tarzlarını değiştirmeye, daha az karbon yoğun enerji kullanmaya dair çözümleri keşfetmeye hâlâ istekli değillerdir. Dördüncü evre depresyon aşamasında insanlar, küresel ısınmanın benzeri görülmemiş hızını ve çözüm için uluslararası iş birliğinin gerekliliğini düşünmekte ve tüm sürecin imkânsızlıklar içerdiğine dair şüphe duymaktadırlar. Kabullenme aşamasında ise insanlar, bilimsel gerçekleri sakince kabul etmekte, sera gazı emisyonlarını önemli ölçüde azaltmak için çözümler araştırmakta ve yoğun karbon olmayan enerji kaynakları bulmaya yönelik adımlar atmaktadır (Running, 2007). İnsanların depresyon evresinden kabullenme evresine geçişlerinde iki önemli faktör vardır. Birinci faktör, modern uygarlığın sonu olmadan sera gazı emisyonlarını azaltmanın mümkün olduğunu gösteren uygun alternatiflerdir. Örneğin, rüzgâr türbinleri, LED aydınlatma, güneş enerjisi ve hibrit arabalar umut vericidir ve belirsiz bir geleceğe atıf yapmamaktadır. İkinci faktör, ulusal ve uluslararası politikalar ve uygulamalar, insanlığın iklim değişikliğiyle ilgili konulara odaklanması, bu konulara yönelik getirilen çözüm önerileri ve yaşam tarzı değişiklikleri birçok insan tarafından paylaşılarak bir norm haline gelmektedir (Running, 2007).

Kubler-Ross modelinin yas sürecinin doğrusal yaşandığına dair eksiklikleri olduğu söylene de hala modelin mevcut çerçevesi ekolojik keder çalışmalarında kullanılmaktadır. Örneğin, eko-terapist olan Sarah Edwards ve Linda Buzzell'in ekolojik keder üzerine yaptıkları çalışma, Kubler'in modelini temel alan (Reddetme,

Yarı Bilinç, Uyanma, Şok, Umutsuzluk ve Güçlenme) altı aşamadan oluşmaktadır. Edwards ve Buzzell geliştirdikleri modeli “Uyanma Sendromu” olarak adlandırmaktadırlar ve bu sendrom, insanların ekolojik bozulmaların boyutunu fark etmeleri ve bununla ilgilenme konusunda baskı hissetmeleriyle ilgilidir (Pihkala, 2022). Kubler’in modelinden farklı olarak sürecin aşamalarının sırayla yaşanmadığı, doğrusal olmadığı bir modeldir (Edwards & Buzzell, 2009).

Running’in (2007) modelinde beşinci evre olan kabullenme aşaması istenen toplumsal değişim ve eylem için potansiyel barındırdığından ekolojik keder uygulamalarına kaynaklık etmesi yönüyle sosyal hizmet uygulaması için işlevsel olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca Running’in modeli aciliyete ve zamanın kısa olmasına vurgu yaparak hazırlık ve uyum gerekliliğini ön plana çıkarmasıyla (Pihkala, 2022) bir an önce harekete geçilmesi vurgusu yapması açısından da önemlidir. Edwards ve Buzzell’in sınıflandırmasında yer alan kabullenmenin yerine güçlenmenin gelmiş olması, kişisel ve kişilerarası güçlenmeyi destekleyecek ve sosyal hizmet açısından eylemselliğe aracı olabilecektir.

Worden’in yas modeli

İklim krizi ve ekolojik felaketlerle ilgili olarak yararlanılabilecek modellerden birisi Worden’in (1983; 2008) yas görevleri modelidir. Worden, yas çalışmasının benimsenebilecek ya da reddedilebilecek, üstesinden gelinebilecek veya terk edilebilecek bir dizi görevi olduğunu öne sürmektedir. Yas sürecindeki görevlerin her zaman devam ettiğini, asla tamamlanmadığını belirten Worden, yaşamın asla eskisi gibi olmayacağını ancak anlamın yeniden kurulabileceğini ve yeşerebileceğini ifade etmektedir. Süreç boyunca bazı yas görevlerinde bocalanabileceği, duraksanabileceği, yaşlı kişinin daha önceki aşamalara dönebileceği, depresyona girebileceği, iyileşme girişimlerinden vazgeçebileceği, tekrar cesaret alabileceği ve ilerleyebileceği de söylenmektedir. Worden’a göre (2008) bu görevlerle amaçlanan, kişinin ölen kişi ile olan bağlarını sürdürerek yaşamına uyum sağlamasıdır.

Tablo 1. Yasın Görevleri

Görev	Olası Olumsuz Yanıtlar
Kaybın gerçekliğini önce entelektüel, sonra duygusal olarak kabul etmek	Kaybın gerçeklerini, Kaybın anlamını, Kaybın geri döndürülemezliğini inkâr etmek.
Yasın acı veren duyguları üzerinde çalışmak (umutsuzluk, korku, suçluluk, öfke, utanç, üzüntü, özlem, düzensizlik)	Tüm duyguları kapatmak, kaybedileni idealize etmek, pazarlık yapmak, alkol, uyuşturucu veya manik aktivite yoluyla acıyı uyandırmak.
Yeni çevreye uyum sağlama/yeni beceriler edinme/yeni bir benlik duygusu geliştirmek	Uyum sağla(ya)mamak, çaresiz olmak, acılamak, öfkelenmek, depresif olmak, geri çekilmek
Duygusal enerjiye yeniden yatırım yapmak	Sevmeyi reddetmek, hayattan uzaklaşmak

Kaynak: Randall (2009) ve Worden (1983)'in çalışmalarından uyarlanarak oluşturulmuştur.

Psikanalitik psikoterapist Rosemary Randall (2009), Worden'in yas görevlerini kullanarak küçük gruplarla yapılan çalışmalardan yola çıkarak kayıp ve iklim değişikliği çalışmaları için uygun bir model olduğunu öne sürmektedir. Randall'a (2009) göre bu model, iklim kriziyle ilgili hem toplumda karşılaşılan tepkileri anlamada hem de bu tepkilerle başa çıkmada etkili çözümler sunabilir, farklı düzeylerde ve yoğunluklarda inkarın kaçınılmaz olarak yer alacağı bir sürecin yaşandığının görünmesi sağlanabilir. En acı gerçeklerin yavaş ve parçalı bir şekilde özümsemesine izin verilmesi ve yasın gerçekliğinin kabul edilmesi bütün süreç göz önüne alındığında bireyler için önemli bir koruma veya güvenlik duygusu oluşturabilir. Worden'in yas görevleri, Tablo 1'de görüldüğü üzere iklim krizi gerçeğinin kabulünün getirebileceği duyguların karmaşıklığına ve devam eden inkarın ve acı verici duygularla çalışmanın sonuçlarına karşı uyarılarda bulunmaktadır. İnsanların üzgün ve kızgın olmalarını (küresel düzeyde iklim kriziyle mücadele edil(e)memesi), suçluluk ve utanç duymalarını (iklim krizinin etkilerinin azalmasına veya sonlanmasına yönelik etkili ve verimli bireysel adımların yetersiz kalması), kaybedilenleri özlemelerini (ekolojik bozulmaların yaşanması ve türlerin yok olması), daha rahatlatıcı cevaplar aramalarını (doğada daha fazla vakit geçirmek isteme, hayvanlarla birlikte yaşama pratiği geliştirme), pazarlık yapmalarını, öfkelenmelerini (yaşanan mekânların olumsuz yönde değişmesi, yerleşim yerlerinde yaşamak istenmemesi) ve fırtına koparmalarını sürecin bir parçası olarak görüp kabul etmek önem taşımaktadır (Randall, 2009).

Ekolojik kayıplara dair yaşanan duygular ve ekolojik faydaya yönelik eylem arasındaki dinamikleri araştıran çalışmalar öfkenin de duygusal bir itici güç olduğunu göstermektedir (Kara, 2022; Stanley vd., 2021). Bu model bağlamında yasın hem tek başına öfke aşamasının hem de tüm aşamalara eşlik eden davranış

boyutu olarak öfkenin ekoloji odaklı eylemlilik için potansiyelinin (Pihkala, 2022) bulunduğu söylenebilir.

Stroebe-Schut ikili süreç modeli

Mevcut yas çalışmalarında temel iki yönelim bulunmaktadır. İlki, kayıp yaklaşımı diğeri restorasyon şeklinde isimlendirilmektedir. Kayıp yöneliminde esas olan kaybın kendisine ve yarattığı duyguya yönelmektir. Restorasyon yöneliminde ise hayatın yeniden inşası esastır (Thompson, 2002). Margaret Stroebe ve Henk Schut tarafından düzenlenen ve iki yönelim arasındaki etkileşime vurgu yapan bu model ikili süreç modelidir. Bu modelde yasin aşamaları arasında kronolojik bir geçiş olmayıp yas sürecinin farklı bireyler tarafından farklı aşamalarla gerçekleşeceği ifade edilmektedir (Stroebe & Schut, 1999).

Ölüm dışında diğeri yas türlerine uyarlanmamış olan bu modelde, yasin her zaman devam etmeyeceğine dair bir farkındalık sağlanması esastır. Her zaman aynı derinlikte acı hissedilemeyeceği ve farklı baş etme yöntemlerinin olacağı kabul edilmektedir (Engstrom, 2019). Yas çalışmalarına dair modellerin ekolojik konulara (örneğin ekolojik kedere) uyarlanması fikri literatürde mevcuttur ve ikili süreç teorisi de bu uyarlama için uygunluk arz etmektedir. İkili süreç, kayıp ve restorasyonun yani kaybın kabulünün ve başa çıkmanın eş zamanlı veya birbiri arasında gidip gelen salınımlı bir süreç olabileceğini söylemektedir. Bu model insanı eylemsizlikten ve keder duygusundan kaçınmaktan alıkoyarak (Doherty, 2019) sosyal hizmet uygulamasında hedeflenen eylemselliğe katkı sunabilme potansiyeline sahiptir. Kayıpla ilgili vakalarla uğraşan bir meslek olarak sosyal hizmetin rol oynayabileceği yer ekolojik kayıpların nasıl olduğunu düşünmekle ilgili süreçtir. Bu bağlamda özellikle bu modelde restorasyon sürecinin incelenmesi önemlidir ve sürdürülebilir yaşam alışkanlıklarının kazanılması, ekolojik mücadele için farkındalığın artırılması ve bunlarla ilgili tutum ve davranışların geliştirilmesinin teşvik edilmesi sağlanabilir (Engstrom, 2019). İkili sürecin dinamikleri, bireylerin ekolojik kayıpların farkına varması, bu kayıplar için harekete geçmesi, eylemsellik içerisinde ekolojik faydayı gözetken bir sürece adım atarak güçlenmeleri gibi birçok yönden ekolojik kedere atıf yapmaktadır (Pihkala, 2022).

Ekolojik Keder Bağlamında Sosyal Hizmet için Çıkarımlar

İklim krizi gibi fenomenlerin olumsuz etkilerine karşı özellikle dezavantajlı gruplarla yapılan araştırmalar, kaygı ve keder duygularının ruh sağlığı için akut etkilerini ortaya koysa da bu duyguların potansiyel olumlu yönlerini araştıran araştırmalar, politik süreçlere ve topluluk hareketlerine katılımı ilişkilerini de göstermektedir (Ojala vd., 2021). Ekolojik keder, sosyal hizmet bağlamında düşünüldüğünde, yaşanan iklim krizine paralel bir şekilde giderek daha fazla insan nüfusunun etkileneceği ve bu etkinin sosyal hizmetin hizmet sunduğu popülasyonlara doğru genişleyeceği ön görülmektedir. Bu nedenle ekolojik keder bağlamında sürdürülecek yas çalışmaları, kolektif bir bilinç ve toplumsal bir eylemi beraberinde getirebilme potansiyeline sahiptir. Buradan hareketle iklim krizine ya

da diğer çevresel bozulmalara maruz kalan grupların ekolojik bozulmaları nasıl deneyimledikleri, ne tür duygusal ve sosyal tepkiler verdikleri sadece bireysel bir duygulanım boyutunda kalmamakta, süreç; ekolojik faydayı gözetken bir yaşam için taşıdığı olumlu etkileri, bu toplulukların güçlenmelerine olan/olacak katkıları şeklinde genişlemektedir. Toplumsal eylemselliğe kapı açan bu sürecin ekolojik kederin oynadığı rolü ele alan sosyal hizmet çalışmalarıyla genişletilmesine olan ihtiyaç da açıktır (Engstrom, 2019). Bu anlamda ekolojik kederin ruh sağlığıyla ilgili sonuçlarının ötesinde daha derin araştırmalarla koruyucu, önleyici ve onarıcı eylem potansiyellerinin araştırılması gerekmekte (Comtesse vd., 2021) ve sosyal hizmet alanında kanıta dayalı uygulama için zemin hazırlanması önem arz etmektedir.

Literatürde, sevilen birinin kaybına dair keder ve yas oldukça çalışılmış ve anlaşılabilir olsa da (Cunsolo & Ellis, 2018) bazı durumlarda kaybı yaşayan kişi veya kaybın yaşandığı ilişki biçimi yahut doğrudan kaybın kendisi haklarından mahrum olabilmektedir. Bu tür bir yasa, haklarından mahrum bırakılmış yas denmekte ve yasin sosyal yönünü göstermektedir (Thompson, 2002). Ekolojik kederde yası tutanlar yası açıkça yaşayamamakta ve anlamlandıramamaktadır. Ekolojik keder, yas alanında ve iklim krizi gibi ekolojik bozulmalarla ilgili politika ve tartışmalarda yeterince yer almamaktadır. Bu nedenlerle ekolojik keder, haklarından mahrum bırakılmış yasa benzer özelliklere sahiptir (Cunsolo & Ellis, 2018). Sosyal hizmet açısından yas çalışmalarında yasin bağlamının geniş olmaması ya da mevcut yasin toplumsal nedenlerle kabul edilmemiş olması yasin yaşanma biçimini, hizmetin önemini ve verimliliğini etkileyebilmektedir. Bu bağlamda bazı kayıpların yası tutulabilirken bazıları toplumsal olarak kabul görmemekte (Butler, 2004), haliyle yaşanmamaktadır. Sadece toplumsal değil profesyonel olarak yas çalışmalarında bulunan sosyal hizmet meslek elemanlarının da bazı yas ve kayıpları tanımlamakta zorluk yaşayabileceği unutulmamalıdır. Bu durum özellikle ölüm sebebiyle gerçekleşmemiş kayıplarda yaşanmaktadır. Ancak kaybın sebebi ölüm olsun veya olmasın verilen tepkiler benzer olmaktadır. Özetle kaybın sebebinden bağımsız olarak yas sürecinin ve tepkilerin benzer olduğu ancak ölüm kaynaklı olmayan kayıplarda yasin daha ağır olabildiği de belirtilmelidir (Humphrey, 2017). Yas konusunda çalışan farklı alanlardan meslek elemanlarının bütüncül bir yaklaşım sunması ve kaybı yaşayan bu süreçte katkı sunabilmek için farklı kayıp şekillerini (örneğin ekolojik keder) bilmeleri önemlidir (Apaydın, 2020). Bu bağlamda sosyal hizmet literatüründe ve uygulamasında ekolojik kederin yer alması, yas olarak tanınması, öğrenilmesi ve uygulamaya yansıtılmasıyla yas çalışmalarının bağlamını çevresel-ekolojik yönde genişletilebilir.

Ekolojik bozulmalar sonucu oluşan kayıpla ilgili olan ekolojik keder, eko-suçluluk ve eko-kaygı gibi duygular ve bunlarla başa çıkma stratejilerinin incelendiği bir çalışmada, aksiyon alma, planlama yapma ve yüzleşmenin çevre yanlısı davranışları güçlendirdiği, çevre dostu eylemlerin benimsenebildiği, sosyal destek arayışına girenlerin birbirlerine sadece duygusal destek sunmadıkları, çevresel farkındalık için de birbirlerini destekledikleri görülmektedir (Ágoston, 2022b). Söz konusu bu duygular hem bireysel hem de kolektif olarak

yaşanabildiğinden bireylerin ve toplumun tepkileri birbirini karşılıklı olarak etkilemekte ve şekillendirmektedir. Bu nedenle bireyselleştirici uygulamaların yerine grup çalışmalarıyla birlikte yaşanan duygularla başa çıkma stratejilerinin ve topluluk dayanıklılığının geliştirilmesi tavsiye edilmektedir (Kara, 2023; Pihkala, 2022). Böylece yapısal ve ekonomik müdahalelerle de bu duyguların olumsuz etkileri telafi edilebilmekte, dezavantajlı gruplara destek olunabilmektedir. Çeşitli organizasyonlarla katılımcı çalışmaların yapılması, farklı özelliklerdeki insanların bir araya getirilerek çalışmalara katılımlarının sağlanması, çevre sorunlarıyla ekoloji odaklı mücadele edilmesini sağlayarak ortaklık ve karşılıklılık duygusuna dair güveni arttırmaktadır (Ojala vd., 2021). Sosyal hizmet bağlamında ise çevresel bozulmalardan ve kayıplardan etkilenenler üzerinde sürdürülen grup çalışmalarında ekolojiye dair keder, öfke ve kaygı belirtilerini görmek eylemsellik için çevre yanlısı farkındalık ve davranış için başlangıç noktası olarak ele alınabilir.

Ekolojik sorunların çözümü için sunulan çevresel farkındalık, ruhsal duyarlılık ve politik aktivizm (Jones, 2010) konularının her biri bir diğeriyle ilişkili olan bir süreci içermektedir. Ekolojik kederin dönüştürücü gücünün değişim talebine ve eyleme dönüşmesi, keder duygusunun ekolojiye dair bir eylem içermesi, öncelikle farkındalık ve yaşanan yere dair bir aidiyet duygusuyla gerçekleşmektedir. Ekopsikoloji, doğayla özdeşleşmek için bir farkındalık süreci iken yer duygusu da yaşanan yerle kurulan derin ilişki ve aidiyet duygusunu kapsamaktadır. Bu iki süreç, kederin eyleme dönüşmesindeki potansiyeli ortaya çıkarabilmektedir. Ekopsikoloji, ekolojik bozulmaların görünürlüğünün, çevre bilincinin ve ekolojik bozulmaların insan sağlığı -fiziksel ve ruhsal- üzerindeki etkisi arttıkça ilgi uyandırmaktadır (Er vd., 2020). Türlerin veya ekosistemlerin yok oluşuna dair oluşan keder ve yas, insanın diğer yaşam türleri ile olan bağlantısını, sorumluluğunu, bireysel bir kayıptan ziyade insanın bütünselliğini, diğerinin/ötekinin varlığına dair farkındalığını içermekte ve ekopsikolojinin bu farkındalığa araç olarak ekolojik sürdürülebilirlik/fayda için gereken eylemsellikte ihtiyaç duyulan “ruhsal dönüşümün” sağlayıcısı olma potansiyelini taşımaktadır (Burton-Christie, 2011). Ekopsikoloji, insan ve çevrenin karşılıklı bağımlılığını, insan ve çevre ayrımının/düalizminin yaratacağı olumsuz sonuçları, insan ve çevre bağının yeniden kurulmasının her iki unsur için de faydasını görmeyi sağlayarak (Shaw, 2006, s. 31) bu potansiyeli ortaya çıkarabilmektedir. Söz konusu farkındalık sadece yaşanan kaybı değil, kaybın nedeni olan ekolojik bozulmaların nasıl oluştuğu üzerine düşünmeyi de sağlayarak (Engstorm, 2019) toplumsal eyleme katkı sunabilmektedir.

Keder duygusunun ekolojik fayda yönünde bir eylem haline dönüşmesinde ekopsikoloji yaklaşımının doğaya dair sevgi ve farkındalık oluşturmada sosyal hizmet uygulamasına katkılarının olacağı belirtilmektedir (Barut & Kara, 2020; Er vd., 2020). Mikro düzeyde bireylerin doğayla ilişkilerinin değerlendirilmesi ve buna yönelik müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi sağlanabilir. Doğanın müracaatçılar üzerindeki etkisi görmezden gelindiğinde, bireylerin yaşadıkları keder, depresyon, kaygı, öfke gibi duyguların kaynağı tam olarak anlaşıl(a)mayabilir. Mezzo düzeyde ise örgütsel değişime odaklanılması, çevre konusunda toplulukların

bilinçlendirilmesi ve harekete geçirilmesi söz konusudur. Sosyal hizmet alanındaki kurum ve kuruluşların, insani kalkınma üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bu kurumların insan refahı üzerindeki önemi göz önüne alındığında, sosyal hizmet uzmanları için bu kurumların faaliyetlerinin insanın sosyal çevresi dışındaki fiziksel çevreyi de kapsamasını sağlamak için ekolojik felaketlerin ya da iklim krizinin etkilerinin konuşulup tartışılabileceği grup çalışmaları gerçekleştirilebilir (Dodge & Pettit, 2003).

Doğada insan için doğrudan yararlı olan unsurların varlığı, insana doğrudan fayda vermeyen unsurlara bağlı olabilmektedir. Bu durum, bütün unsurlar arasında dolaylı da olsa karşılıklı bağımlılığı beraberinde getirmektedir. Faydacı bakışla doğadan elde edilenler ve çevrenin sağladıkları birer hammadde olarak görüldüğünde, söz konusu fiziksel çevrenin, faydalılığıyla orantılı bir değeri olmakta, kullanım değeri olan bir yerin bu değeri dışında bir anlamı olmamaktadır. İnsan ve doğa arasındaki bağlantısallık söz konusu bu faydaya indirgenildiğinde aradaki bağlantı sadece araçsallıktan ibaret olmaktadır (Davenport, 2017). Mekân duygusu ise insanların duygusal, bilişsel ve davranışsal sebeplerle yaşadıkları sosyofiziksel ortamlarla kurdukları olumlu bağlardır ve çevreyi koruma, çevre için harekete geçme çevresel tehditlere karşı koyma gibi eylemlere kaynaklık edebilmektedir (Brown vd., 2012). Bir yere aidiyet duygusu bu sayesinde bu faydacı bakış dışında fiziksel çevreye bir anlam yüklenebilmektedir. Mekâna özgü deneyimler, yaşanmışlıklar o alanı artık herhangi bir coğrafi alan olmaktan çıkarmakta yani nesnel olana öznel bir duygu eklenmektedir. Böylece mekân, geçmiş ve gelecekle ilgili gelişen insan duyarlılığından kaynaklanan ortak duygu ve eylemin odak noktası olmaktadır. Böylece yer/mekân duygusu, insanların ulusal, bölgesel veya kentsel seviyelerden mahalle ve evin kişisel ölçeğine kadar belirli ortamlarda geliştirdikleri veya deneyimledikleri duygusal bağları içererek belirli yerelliklerinden, geçmişlerinden ve çevresel ortamlarından ortaya çıkan benzersiz karakterini de ifade eder hale gelmektedir (Foote & Azaryahu, 2009, s. 96). Faydacı bakış, bu aidiyeti önemsizleştirmeye çalışsa da ekolojiye, çevreye, doğaya dair yaşanan kayıplar insanı ve diğer canlıları etkilemektedir. Söz konusu kayıplar farklı şekillerde oluşmaktadır. Örneğin doğrudan coğrafyanın terkini gerektiren afet sebepli göçler ve yerel topluluğun yok olması, ekosistemin bozulması sebebiyle o yerin ekolojisine dair mevcut yerel bilginin geçersizleşmesi, yine aynı şekilde geleneklerin, toplumsal yapının değişmesi, ekolojik yıkımla mevcut ekonomik faaliyetlerin kaybı, mevcut mevsimsel göç periyot ve şekillerinin bozulması söz konusu kayıplara neden olan olgulardır (Clayton vd., 2017; Dominelli, 2018). Anlatıldığı şekliyle ekolojik bozulmalarla oluşan kayıpların farklı görünürlükleri vardır ve bu kayıplardan manzaranın/peyzajın değişimi sadece görüntüye dair bir değişim değildir. Topoğrafyanın değişimi, geçim kaynağının ve yönteminin, seyahatin, kültürel devamlılığın, seyahat şeklinin özetle bir yaşam geleneğinin kaybıyla (Winerman, 2019) ilgili olduğu için ekolojik farkındalık ve eylem hali bu kayıpları içeren genişlikte halklara, kültürlere, topraklara ve ekosistemlere karşı özel sorumluluklar taşımaktadır (Cunsolo, 2018). Sosyal hizmet bağlamında ele

alındığında da insanların ekolojik faydaya veya çevreyi korumaya dair bir eylem içine girmeleri için o yere dair bağlılık duygusuna sahip olmaları gerekmektedir. Yere/mekâna bağlılık, o mekândaki diğer insanlara bağlı ya da onlarla bağlantılı olmaya aracılık etmekte, bu durum eylem için gereken toplumsallığı beslemektedir. Buradan hareketle mekâna bağlılık ne kadar kuvvetliyse sorumlu hissetme ve bu yönde hareket etme davranışı da o kadar güçlü olabilmektedir (Engstrom, 2019). Sosyal hizmet mesleğinde fiziksel çevreyi içermeye ve ekolojik faydayı gözetmeye giden yolda, insanların bir yer ve aidiyet duygusuna hem sahip oldukları hem de ihtiyaç duydukları ve bunun doğaya saygıyı (Dominelli, 2018) beraberinde getirdiği unutulmamalıdır.

SONUÇ

Çevresel yıkımlar arttıkça bütün bilim dallarının, bu çalışma özelinde ise sosyal hizmet mesleğinin ekolojik faydayı içeren dönüşüm içinde olması gerektiği görülmektedir. Bu sebeple insan merkezli bir meslek ve disiplin olarak sosyal hizmetin de gerek teori gerekse uygulama yönüyle ekoloji merkezli dönüşümden uzak duramayacağı açıktır.

Ekolojik keder hem ekolojik bozulmalar sonucu yaşanan kayıplarla ortaya çıkması hem de bu bozulmalara dair ekolojik faydaya yönelik davranış ve farkındalık oluşturması açısından sosyal hizmet içinde ikili bir dönüşümü sağlama potansiyeline sahiptir.

Ekolojik keder ve mevcut kayıplar ya da gelecekte beklenen değişimlerle ilgili endişeler, insan dışındaki doğal dünyayla ilişkinin veya bağlantının önemli bir işaretidir. Bu çerçevede insanları harekete geçiren olgulardan birinin de duygular olduğunu söylemek mümkündür ve ekolojik keder, ekolojik faydayı içeren değişiklikler için ihtiyaç duyulan enerji ve inancı sağlayabilir. İklim krizi gibi ekolojik bozulmalar sonucu yaşanan kayıpların yasını tutma sürecinde duygusal enerjiye yeniden yatırım yapmanın önemi kaçınılmazdır. Duygusal enerjiye yatırım yapılması, ekolojik bozulmalar sonucu yaşanan kayıplara uyum sağlamayı, aynı zamanda gelecekte bu kayıpların yaşanmamasına dair umudu ve eylemselliği beraberinde getirebilmektedir.

Mevcut yas modellerinin ekolojik kedere uyarlanmış şekillerinin yas sürecinde sosyal hizmet alanında kullanılabilecek yönleri bulunmaktadır. Örneğin Kubler-Ross modeline dayanan Running'in ekolojik keder modeli, değişime ve eyleme vurgu yaparak toplumsal dönüşüme önem vermektedir. Worden'in modeli, öfkenin duygusal bir itici güç olarak kullanılmasını ve insanların bu güç ile hem bireysel hem de toplumsal kaynakları harekete geçirmelerini esas almaktadır. Stroebe-Schut ikili süreç modelinin ise ekolojik farkındalık ve kayıplar için harekete geçirici olanaklar sunmaktadır. Tüm bu modellerin sosyal hizmette ekolojik faydaya yönelik farkındalık ve eylem oluşturmada işlevsel olabileceklerini söylemek mümkündür.

Çalışma boyunca vurgulandığı üzere ekolojik bozulmalara dair kişisel yasin anlaşılması ve toplumsal düzeyde kitlelere ulaştırılmasıyla yasin ve hissedilen kederin ekolojik faydaya yönelik olumlu eylemlere dönüşmesi sağlanabilir. Bu fayda için kederin dönüştürücü gücü, ekopsikoloji ve mekân duygusuyla ortaya çıkarılabilir. Aynı şekilde hedeflenen ekolojik fayda için mevcut yas modelleri ekolojik keder çerçevesinde sosyal hizmet uygulamalarına uyarlanabilir, benzeri uygulamalara alan açılabilir.

Yazar Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı: Araştırma, Dr. Şeniz ASLAN ve Doç. Dr. Yunus KARA tarafından gerçekleştirilmiştir. Yazarlar; çalışma fikrine, tasarımına, makalenin yazılması ve düzenlemesi ile diğer bütün aşamalarına eşit oranda katkıda bulunmuştur. Yazarlar, (Dr. Şeniz ASLAN ve Doç. Dr. Yunus KARA) araştırmalarını (makale) etkileyebilecek bilinen herhangi bir mali veya kişisel çatışma olmadığını beyan eder.

KAYNAKÇA

Afyonoğlu, M. F., Kesen, N. F., Canpunar, M., Yavuz, M. (2021). Bireylerin çocuk kaybı ve yas sürecinin aile sistem teorisi temelinde sosyal hizmet perspektifiyle değerlendirilmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 0 (17), 59-81.

Ágoston, C., Csaba, B., Nagy, B., Kőváry, Z., Dúll, A., Rácz, J., & Demetrovics, Z. (2022b). Identifying types of eco-anxiety, eco-guilt, eco-grief, and eco-coping in a climate-sensitive population: a qualitative study. *International journal of environmental research and public health*, 19 (4), 2461.

Ágoston, C., Urbán, R., Nagy, B., Csaba, B., Kőváry, Z., Kovács, K., ... & Demetrovics, Z. (2022a). The psychological consequences of the ecological crisis: Three new questionnaires to assess eco-anxiety, eco-guilt, and ecological grief. *Climate Risk Management*, 37, 100441.

Albrecht, G. A. (2019). *Earth emotions: New words for a new world*. Cornell University Press: Ithaca, NY, USA.

Albrecht, G. A., Sartore, G. M., Connor, L., Higginbotham, N., Freeman, S., Kelly, B., Stain, H., Tonna, A., Pollard, G. (2007). Solastalgia: The distress caused by environmental change. *Australasian psychiatry: Bulletin of Royal Australian and New Zealand College of Psychiatrists*, 15 (1), 95-98.

APA (2021). Mental health and our changing climate impacts, inequities, responses. 2021 Edition

Apaydın, S. (2020). *Kayıp ve Yas içinde Yas Danışmanlığı 1-50* Ed: Ö. E. Baker, İ. A. Efe. Ankara: Anı yay.

Barut, B., Kara, Y. (2020). Ekolojik sosyal hizmet perspektifinden hortikültürel terapi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31 (1), 218-240. DOI: 10.33417/tsh.681889

Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss, Vol. 3: Loss, sadness and depression*. New York: Basic Books.

Brown, B. B., Altman, I., & Werner, C. M. (2012). Place attachment. 183-188.

Burton-Christie, D. (2011). The gift of tears: Loss, mourning and the work of ecological restoration. *Worldviews: Global Religions, Culture, and Ecology*, 15 (1), 29-46.

Butler, J. (2004). *Precarious Life: The Power of Mourning & Violence*. Verso: London

Clayton, S., Manning, C.M., Krygsman, K., Speiser, M. (2017). Mental health and our changing climate: Impacts, implications, and guidance. *American Psychological Association and eco America: Washington, DC, USA*.

Comtesse, H., Ertl, V., Hengst, S. M., Rosner, R., & Smid, G. E. (2021). Ecological grief as a response to environmental change: a mental health risk or functional response? *International journal of environmental research and public health*, 18 (2), 734.

Cunsolo, A. (2018). To grieve or not to grieve? <https://niche-canada.org/2018/01/19/to-grieve-or-not-to-grieve/> (Erişim tarihi: 15.08.2022)

Cunsolo, A., Ellis, N. R. (2018). Ecological grief as a mental health response to climate change-related loss. *Nature Climate Change*, 8 (4), 275-281.

Cunsolo, A., Harper, S. L., Minor, K., Hayes, K., Williams, K. G., Howard, C. (2020). Ecological grief and anxiety: The start of a healthy response to climate change? *The Lancet. Planetary Health*, 4 (7), 261-263.

Davenport, L. (2017). *Emotional resiliency in the era of climate change: A clinician's guide*. Jessica Kingsley Publishers: London.

Dodge, K. A., Pettit, G. S. (2003). A biopsychosocial model of the development of chronic conduct problems in adolescence. *Developmental Psychology*, 39 (2), 349-371.

Doherty, T. (2019) Climate Change and Grief-A Dual Process Approach. <https://selfsustain.com/blog/climate-change-and-grief-a-dual-process-approach/> (Erişim tarihi:17.082022)

Doherty, T. J., & Clayton, S. (2011). The psychological impacts of global climate change. *American Psychologist*, 66 (4), 265.

Dominelli, L. (2018). *Yeşil sosyal hizmet çevre krizlerinden çevresel adalete*. İstanbul: Nika Yayınevi.

Edwards, S. A., & Buzzell, L. (2009). The waking-up syndrome. *Ecotherapy: Healing with nature in mind*, 123-130.

Engstrom, S. (2019). Recognising the role eco-grief plays in responding to environmental degradation. *Journal of Transdisciplinary Peace Praxis*, 1 (1), 168-186.

Er, F., Barut, B., Canatan, Ç., Kara, Y. (2020). Sosyal hizmet uygulamalarında ekopsikolojiyi düşünmek. *Aurum Journal of Social Sciences*, 5 (1), 73-82.

Foote, K. E., & Azaryahu, M. (2009). *Sense of place*. (96-100).

Frantzen, M. K. (2021). "A grief more deep than me" -on ecological grief. In *Cultural, existential and phenomenological dimensions of grief experience* (pp. 214-228). Routledge.

Freud, S. (1917). *Mourning and melancholia* (Standard ed., Vol. XIV). London: Hogarth Press.

Grose, A. (2020). *A guide to eco-anxiety: How to protect the planet and your mental health*. Watkins: London.

Hayes, K., Blashki, G., Wiseman, J., Burke, S., Reifels, L. (2018). Climate change and mental health: risks, impacts and priority actions. *International Journal of Mental Health Systems*, 12 (28), 1-12.

Humphrey, K. M. (2017). *Kayıp ve yas için danışmanlık becerileri*. Ankara: Nobel Akademik Yayınevi.

Jones, P. (2010). Responding to the ecological crisis: transformative pathways for social work education. *Journal of Social Work Education*, 46 (1), 67-84.

Kahraman, S. (2021). *Yas Süreçleri ve Kişilik*. Adıyaman: İKSAD.

Kaplan, E. A. (2020). Is climate-related pre-traumatic stress syndrome a real condition? *American Imago*, 77 (1), 81-104.

Kara, Y. (2021). Kesimsellik iklim krizinin neresinde? *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (1), 1-16.

Kara, Y. (2022). Ekolojik kriz ve anksiyete: Yeni bir kavram olarak eko-anksiyete. *Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi*, 24 (2), 891-908.

Kara, Y. (2023). Brighten up the rainbow: Ecology-based group work for LGBTQ+ people. *Journal of Homosexuality*. doi:10.1080/00918369.2023.2169852

Kubler-Ross, E. (1970). *On death and dying*. London: Tavistock.

Ojala, M., Cunsolo, A., Ogunbode, C. A., & Middleton, J. (2021). Anxiety, worry, and grief in a time of environmental and climate crisis: A narrative review. *Annual review of environment and resources*, 46, 35-58.

Parkes, C. M. (1975). *Bereavement: studies of grief in adult life*. London: Penguin.

Pihkala, P. (2022). The process of eco-anxiety and ecological grief: A narrative review and a new proposal. *Sustainability*, 14 (24), 16628.

Randall, R. (2009). Loss and climate change: The cost of parallel narratives. *Ecopsychology*, 1 (3), 118-129.

Running, S. W. (2007). The 5 stages of climate grief. *Numerical Terradynamic Simulation Group Publications*. 173.

Shaw, T. V. (2006). Social workers knowledge and attitude toward the ecological environment. University of California, Berkeley.

Stanley, S. K., Hogg, T. L., Leviston, Z., & Walker, I. (2021). From anger to action: Differential impacts of eco-anxiety, eco-depression, and eco-anger on climate action and wellbeing. *The Journal of Climate Change and Health*, 1, 100003.

Stroebe, M. and Schut. H. (1999). The Dual Process Model Of Coping With Bereavement: Rationale And Description, *Death Studies*, 23 (3), 197-224.

Thompson, N. (2002). *Loss and grief a guide for human services practitioners*. London: Palgrave.

Wallace-Wells, D. (2020). Yaşanmaz Bir Dünya Isınma Sonrasında Hayat. (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Domingo Yay.

Winerman, L. (2019). Mourning the land, <https://www.apa.org/monitor/2019/05/mourning-land>

Worden, J. W. (1983). *Grief counselling and grief therapy*. London: Tavistock.

Worden, J. W. (2008). *Grief counseling and grief therapy: A handbook for the mental health practitioner*. Springer Publishing Company.

Young, C. (2015). Understanding grief can help us adapt to climate change. <https://theconversation.com/amp/understanding-grief-can-help-us-adapt-to-climate-change-37518> (Erişim Tarihi: 07.07.2023).